

L'ARQUEOLOGIA A OSONA: 1952-2002

IMMA OLLICH I CASTANYER*
MONTSERRAT DE ROCAFIGUERA I ESPONA*

L'arqueologia a Osona té ja una llarga trajectòria. En aquest article es reflexiona sobre l'evolució d'aquesta disciplina a casa nostra en els darrers cinquanta anys. Se'n destaquen els precedents, l'important paper que hi van representar el Patronat d'Estudis Osonencs i la revista *Ausa*, i la més recent professionalització d'aquesta activitat. S'intenta entendre com s'ha arribat a la situació actual, i quines són les perspectives de futur.

Osona is a region with a long tradition in Archaeological research. In this article we think about the long evolution of this science in the region during the last 50 years. The background is underlined, and also the special role played by the Patronat d'Estudis Osonencs and Ausa review, and the later professionalization of these activities. All of this takes us to try to understand how the present situation is, and which are the ways to the future.

0. Introducció

La comarca d'Osona i la disciplina arqueològica tenen una llarga història comuna que es remunta gairebé dos segles enrere. Estudiar-ne la seva evolució en els darrers cinquanta anys, i fer-ho des de la pròpia revista *Ausa*, té un sentit molt especial. Un dels motius de la fundació del Patronat d'Estudis Osonencs¹ va ser la recerca arqueològica, i durant molt de temps la revista *Ausa* i el mateix Patronat van ser, per a la comarca d'Osona, l'única institució encarregada de vetllar pel patrimoni arqueològic del territori.²

De tota manera, l'interès per l'arqueologia a la comarca es va anar gestant en les pròpies bases que van crear el Patronat d'Estudis Osonencs. La Sociedad Arqueológica Vicense o el Museu Episcopal de Vic, amb la seva Instal·lació

* Universitat de Barcelona. Fundació Privada l'Esquerda.

1. El Patronat d'Estudis Osonencs va néixer amb el nom de Patronat d'Estudis Ausonencs, terminologia que es va actualitzar a partir de l'any 1991. Per no duplicar innecessàriament i no crear confusions, a partir d'ara utilitzarem sempre el nom actual.

2. «Estatuts del Patronat d'Estudis Osonencs». *Ausa* [Vic], XIV (1991), p. 287-288.

Ausetana, autèntics antecedents del Patronat, van ser institucions de marcat caràcter arqueològic. No cal dir que la nova institució va preservar de forma natural, i potenciar, aquesta tradició cultural.

1. Els precedents 1882-1952

Dins de la història de la recerca arqueològica a la comarca d'Osona, existeixen una sèrie de moments claus que permeten entendre l'evolució de la disciplina en els darrers cinquanta anys i, d'una manera especial, explicar el destacadíssim paper que el Patronat va exercir en aquesta evolució.

El Temple Romà d'Ausa

L'any 1882, de manera força fortuïta, es va produir el descobriment del Temple Romà de Vic. L'any 1860 s'havia clausurat l'antiga presó de la ciutat, que ocupava les restes d'un degradat i insalubre castell dels Montcada. Es van vendre els terrenys i, en enderrocar l'edifici, van quedar al descobert els murs del temple romà, que el castell medieval havia aprofitat com a pati. Un cop verificada la seva autenticitat, un grup de prohoms vigatans particulars, encapçalats per Josep Serra i Campdelacreu, va constituir la Sociedad Arqueológica Vicense, el 19 d'octubre del 1882,³ i el 12 de desembre del mateix any va adquirir-ne la propietat per tal de preservar per a la ciutat la construcció romana. Malauradament, això va suposar la destrucció d'una gran part de les restes medievals. La mateixa societat es va ocupar de la restauració i la reconstrucció del temple, que es va acabar l'any 1959 –ja constituït el Patronat–, gràcies a l'aportació de Manuel Serra i Moret, fill del descobridor.

El Museu Arqueològic Artístic Episcopal de Vic

Poc temps més tard, el dia 7 de juliol del 1891, tenia lloc la inauguració oficial del Museu de Vic, sota el patrocini i l'impuls del bisbe Josep Morgades. De tota manera, i contràriament al que se sol pensar, la idea del Museu de Vic, com la de la preservació del Temple Romà d'Ausa, va partir d'una iniciativa ciutadana, que posteriorment l'Església va recolzar. L'any 1868 es va fer una convocatòria per tal de poder realitzar a la ciutat una exposició arqueologicoartística, que es va transformar tot seguit en permanent, i s'inaugurà el primer Museu el 5 de desembre del 1868. Salvada l'etapa d'instabilitats polítiques de mitjan segle XIX, el 1877 el Círcol Literari va tornar a donar impuls a la idea del Museu, que en aquests moments va tenir el suport del bisbat, de manera que es van ajuntar les col·leccions particulars a les episcopals. Naixia així el Museo Arqueológico Artístico Episcopal de Vich, que va inaugurar el 1891 la seva primera seu definitiva.⁴

3. La Junta estava formada pel canonge Collell, president; Antoni d'España i Martí Genís, vicepresidents; Francisco de Febrer, tesorero; Josep A. Torner, secretari, i Joaquim d'Abadal, Josep Salarich i Josep Serra i Campdelacreu, vocals. Cf. *Ausa [Vic]*, III (1958-1960), p. 241.

4. SALARICH, M. S. «Els antecedents del Museu de Vic». *Ausa [Vic]*, V (1964-67), p. 367-368.

El primer conservador, Antoni d'Espona i de Nuix, membre de l'elit cultural vigatana, recorda el destacat paper que la ciutadania va tenir en la creació del Museu, la mateixa que, temps més tard, veurà la necessitat de fundar una entitat com el Patronat d'Estudis Osonencs.

La Colla de Gurb i la Unió Excursionista de Vic

L'any 1919 es va formar la Colla de Gurb. Era una agrupació de joves vigatans, afeccionats a l'arqueologia i a l'excursionisme, que es van anomenar així sobretot arran de les troballes que van realitzar al castell de Gurb i a les seves rodalies. N'eren membres, entre d'altres, Josep Gudiol i Cunill, Josep Gudiol i Ricart, Eduard Junyent, Joaquim Vilaplana, Pere Puntí, Segimon Cunill i Albert Collell. Des del 1919 fins al 1923, van funcionar com un veritable equip de recerca dedicat a la descoberta de nous assentaments a la comarca. Les notícies dels seus descobriments eren puntualment publicades al *Bulletí de la Colla de Gurb*,⁵ i posteriorment a la Unió Excursionista de Vic. L'interès per donar rellevància científica a l'arqueologia portada a terme per aquest grup es veu ben palesa amb els nombrosos contactes amb la Secció d'Arqueologia de l'Institut d'Estudis Catalans i de la Universitat de Barcelona, que dirigides per Bosch i Gimpera estructuraven la prehistòria catalana. Moltes de les descobertes d'aquest temps es troben publicades a l'*Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*.⁶

Les troballes realitzades per la Colla de Gurb eren dipositades al Museu Episcopal que, ja des del seu origen, tenia un gran interès per l'arqueologia i la prehistòria de la comarca. Cap als anys vint, es va adequar la sala d'arqueologia, que va rebre el nom d'Instal·lació Ausetana, i que comptava amb una rica col·lecció de prehistòria local. Com ja és sabut, mossèn Gudiol en va ser la peça clau. Va vincular el Centre Excursionista al Museu, i va encoratjar la recerca i la descoberta de nous assentaments a la comarca, donant-los el suport científic i els canals de difusió apropiats. Aquestes sortides culturals les recull la premsa de l'època. Per exemple, l'any 1916 s'explica una visita a l'Esquerda, a Roda de Ter, on un grup de rodencs començaven a desenrunar les parets de l'església.⁷

Mn. Eduard Junyent i l'arqueologia

Entre la colla d'excursionistes abans esmentats hi figurava un jove i molt jove Eduard Junyent i Subirà, figura clau de l'arqueologia osonenca entre el segon i tercer quarts del segle XX.⁸ Nasqué a Vic l'any 1901, i als onze anys va ingressar a

5. *Bulletí de la Colla de Gurb* (1919-1923). Volums velografiats a mà i parcialment mecanografiats. Arxiu Episcopal de Vic.

6. Per exemple, GUDIOL, J. «Necròpolis íbero-romana del Puig d'en Planes (Vich)». *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans* [Barcelona], núm. 6 (1915-1916), p. 720.

7. GUDIOL, J. «Excursió a Roda i a Santa Magdalena de Conangle». *Gazeta de Vich*, núm. 201 (1916).

8. Les dades biogràfiques del Dr. Junyent han estat extretes d'ORDEIG, R. «El Dr. Junyent i la seva obra». A: JUNYENT, E. *Estudis d'Història i Art (s. IX-XX)*. Vic: Patronat d'Estudis Osonencs, 2001, p. 9-15 (Monografies; 21).

estudiar al Seminari de Vic. De la mà de Josep Gudiol i Ricart va entrar en contacte amb qui seria el seu mestre, Mn. Gudiol. D'aquesta primera època destaca la seva dedicació a l'arqueologia osonenca. El 1926 fou ordenat sacerdot, i tot seguit s'incorporà a l'Istituto Pontificio di Archeologia Cristiana de Roma, on es va doctorar l'any 1930.

Després del seu retorn de Roma, el mateix 1930, va començar la seva etapa primer com a director adjunt i després com a director del Museu i de l'Arxiu i Biblioteca Episcopals, on va iniciar les reformes de les dues institucions, que durarien tota la seva vida. Va estar exiliat a Itàlia durant la Guerra Civil, no sense abans haver salvat el contingut de l'Arxiu i del Museu.

Va tornar a Vic després de la Guerra, i es va dedicar a recuperar les col·leccions del Museu, que ara es van instal·lar a l'antic Col·legi de Sant Josep, dit La Panissa. També va iniciar la instal·lació del nou arxiu i biblioteca episcopals. Mentrestant, els seus treballs en el camp de l'arqueologia cristiana van adquirir gran importància. Cal destacar, en el context dels treballs de recuperació i restauració dels nombrosos edificis religiosos destruïts durant el conflicte armat, el descobriment de la cripta de la Catedral de Vic i de les restes de l'antiga Santa Maria de la Rodona i de la portalada del segle XII de la Seu.

És precisament en tot aquest context de reforma i de renovació del patrimoni arqueològic i documental, que responia a un interès eclesiàstic i alhora ciutadà, que l'any 1952 es va crear una nova institució, el Patronat d'Estudis Osonencs.

2. El Patronat d'Estudis Osonencs i la revista *Ausa* (1952-1982)

El Patronat d'Estudis Osonencs es va fundar el 1952, com a resultat d'unes tertúlies ciutadanes. El mateix any va veure la llum la revista *Ausa*, que va ser, i encara és, l'òrgan d'expressió del Patronat. La inauguració oficial de l'entitat va coincidir amb la de les noves instal·lacions de la Biblioteca episcopal, que amb el Dr. Junyent s'havien reformat totalment.

Com diu en el seu reglament, el Patronat d'Estudis Osonencs «tindrà com a finalitats institucionals les de fomentar, orientar i coordinar la investigació científica; conrear les arts i les lletres; protegir el patrimoni cultural, artístic i monumental de la comarca d'Osona, i l'exaltació i divulgació dels valors espirituals en general, amb preferència dels de Vic i comarca».⁹ En aquesta declaració programàtica, l'arqueologia hi va tenir cabuda des del primer moment, i és que, durant els primers trenta anys d'existència del Patronat i de la revista *Ausa*, aquesta va ser l'única institució que va vetllar per conservar, ampliar i difondre el patrimoni arqueològic de la comarca d'Osona.

Per què, doncs, aquest paper tan decisiu del Patronat per a l'arqueologia osonenca? Durant l'època franquista, les universitats van ser entitats totalment tancades a les grans ciutats, i la recerca i la difusió dels coneixements eren patri-

9. SALARICH, M.; MIRÓ, M. M. «El Patronat d'Estudis Osonencs (1952-1982)». *Ausa* [Vic], IX (1981), p. 391.

moni exclusiu dels membres que formaven aquesta petita comunitat acadèmica. En tot aquest període no hi va haver, des de la Universitat, cap equip de recerca que prengués interès per la comarca d'Osona i, per tant, en la majoria de treballs de l'època no hi figuren dades referents als jaciments de la comarca.¹⁰ N'és una excepció el cas dels sepulcres de fossa de Savassona, que, per la seva indiscutible singularitat, i gràcies a la insistència del Dr. Junyent, va transcendir l'àmbit purament local,¹¹ i un equip de la Universitat de Barcelona, dirigit per la Dra. Ana M. Muñoz va col·laborar en les excavacions i va aconseguir realitzar la primera datació de Carboni 14 de la península Ibèrica.¹²

Contràriament al que reflecteix la història oficial, l'interès per desenterrar el passat, el propi passat, era molt viu durant aquesta època a la comarca d'Osona. Els protagonistes, seguint la tradició que ja durava des dels anys vint, eren els centres excursionistes, que a poc a poc s'havien anat creant a molts pobles i municipis de la comarca. Aquestes institucions van ser les responsables de localitzar i posar al descobert una part important dels assentaments que avui dia són encara objecte de recerca. Ara bé, els resultats d'aquestes troballes i les pròpies restes materials haurien pogut constituir una atomització de restes inconnexes només conegudes en els propis municipis. Afortunadament no va ser així. Un reformat Museu Episcopal de Vic va ser un centre acollidor on es van dipositar moltes de les restes localitzades en aquells municipis que no van poder dotar-se d'un espai propi per conservar-les. I, sobretot, la revista *Ausa* va ser un canal de difusió de totes aquestes descobertes. Cal destacar aquí, una altra vegada, el paper excepcional que va exercir el Dr. Junyent, veritable punt de referència científica per a tots els protagonistes de la recerca arqueològica en aquests anys.

Alguns dels descobriments més importants d'aquest període van ser els següents:

A Torelló l'ADET va impulsar la recerca a les Serrasses, on, en obrir-se una carretera per part de la Diputació el 1952, es van descobrir les restes d'un assentament tarδοibèric. La mateixa població va fer-se responsable de rescatar les restes i fins i tot es va dotar d'un museu. El primer volum de l'*Ausa* ja es va fer ressò de les troballes.¹³

Cal destacar també l'activitat portada a terme, sobretot durant els anys seixanta, per part del Centre Excursionista de Roda de Ter, que va crear fins i tot la seva pròpia Secció Arqueològica. Amb Ramon Solé al capdavant es van organitzar veritables missions de recerca arqueològica. Van intervenir al jaciment de Savassona, però sobretot es van centrar en la recerca local, al turó del Puigcebró, i especialment a l'Esquerda. Cal esmentar el gran esforç que va fer aquest Centre

10. Per exemple, en un treball de tant de valor com *Les Arrels de Catalunya*, de M. Tarradell, de l'any 1962, gairebé tots els referents a Osona –comptats– són els publicats per l'Institut d'Estudis Catalans en la primera meitat del segle XX.

11. JUNYENT, E. «Informe de las excavaciones realizadas en la Piedra de los Sacrificios en Savassona». *Noticiario Arqueológico Hispánico* [Madrid], VII (1963), p. 154-160.

12. MUÑOZ, A. M. «La primera fecha de C14 para un sepulcro de fosa catalán». *Pyrenae* [Barcelona], I (1965), p. 31-41.

13. SECRETARIO DE ADET. «Hallazgos arqueológicos en Torelló». *Ausa* [Vic], I (1953), p. 149-152.

per demostrar la importància de les restes conservades a l'Esquerda. La seva tasca va impedir el trasllat de la fàbrica de Salou, que havia de ser inundada per la cua del pantà de Sau, al cim del jaciment. També a Roda es va organitzar un petit museu, a la seu del Centre Excursionista. El Sr. Ramon Solé va vetllar molt per la publicació de les descobertes a les revistes locals i també a l'*Ausa* hi figuren els resultats de les seves investigacions.¹⁴

A Tona, Felip Vall i Verdaguer liderava també un seguit de descobertes entorn del castell i de les vies d'accés a la població. Destaca sobretot el descobriment al Camp de les Lloses d'una estela que va ser dipositada al Museu de Vic.¹⁵

El Centre Excursionista de Taradell, i amb la participació específica de Mn. Antoni Pladevall, va seguir amb detall les recerques prehistòriques i medievals del municipi.¹⁶ Al Brull, el Sr. Crivillé va descobrir el 1975 la fortalesa del Turó del Montgròs; a Vilanova de Sau, un grup d'aficionats locals va intervenir al Castell Sa Sala; a les Masies de Voltregà i Sant Hipòlit, el Sr. Cirera va impulsar la restauració de la capella de Sant Martí Xic, prop del castell de Voltregà; i a Tavertet, una agrupació formada per aficionats locals, i de Vic i Manlleu, va intervenir per primera vegada a la cova de les Pixarelles l'any 1964.

Finalment, el Centre Excursionista de Vic, amb Martí Cassany al capdavant, va ser qui va mantenir un contacte més directe amb l'equip del Museu Episcopal i el Patronat. Els treballs de Savassona abans esmentats, la fortalesa del Casol de Puigcastellet, a Folgueroles, i la cova de les Grioterres, a Vilanova de Sau, entre molts altres, són exemples clars d'aquesta activitat.

3. El 1982 i la professionalització de l'arqueologia

L'any 1982 va marcar un punt d'inflexió en l'arqueologia de la comarca d'Osona, en coincidir un seguit de fets que condicionen i indiquen una transformació de fons en la recerca arqueològica comarcal.

Institucionalment, el 1982 va tenir lloc el traspàs efectiu de competències en matèria de patrimoni al Govern català. Des d'aquell moment, qualsevol qüestió relacionada amb l'arqueologia a Catalunya (permisos, subvencions, troballes fortuïtes...) és competència directa de la Generalitat i, en concret, del recentment creat Servei d'Arqueologia del Departament de Cultura.

En segon lloc, als anys vuitanta es va produir un veritable relleu generacional pel que fa l'arqueologia a Osona. Els estudiosos locals de l'arqueologia, que

14. SOLÉ, R. «El yacimiento neolítico de Puigcebró en Roda de Ter». *Ausa* [Vic], II (1955-57), p. 390-392.

15. VALL VERDEGUER, F. «Un yacimiento arqueológico en Tona». *Ausa* [Vic], III (1958-60), p. 123-124.

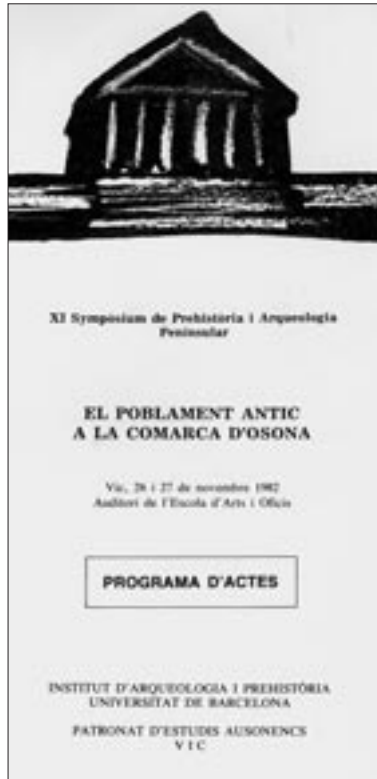
16. La tasca de Mn. Antoni Pladevall i Font per l'arqueologia catalana medieval mereix un esment especial. Al costat del Dr. Junyent, va treballar a l'Arxiu i al Museu Episcopals de Vic, realitzant nombroses sortides als jaciments arqueològics comarcals. Va ser dipositari de l'obra de l'arquitecte Josep Maria Pericas, que als anys vint havia aixecat la planimetria de molts castells i esglésies catalans. La major part d'aquest material inèdit va ser publicat a *Catalunya romànica*, obra dirigida pel mateix Pladevall (cf. PLADEVALL, A. (dir.) *Catalunya romànica*. Barcelona: DIGEC, des de 1984. 29 v.

Un grup d'aficionats a l'arqueologia treballant a l'Esquerda l'any 1916. (Foto: Teresa Godayol)

actuaven individualment, amb més o menys vinculació amb el Museu de Vic, es van veure substituïts per una generació d'universitaris, formats a la Universitat de Barcelona i a la nova Universitat Autònoma, al costat de grans mestres com Joan Maluquer, Miquel Tarradell, Lluís Pericot i Manuel Riu. La majoria d'aquests nous arqueòlegs osonencs, encara estudiants o acabats de llicenciar, no tan sols van aprendre les noves metodologies i tècniques arqueològiques a les aules universitàries, sinó que van completar la seva formació amb pràctiques directes de camp en jaciments estrangers. Aviat, i gairebé sempre vinculats amb la Universitat, amb el Patronat, amb l'Arxiu i el Museu de Vic, ells reobriran antics jaciments de la comarca o en començaran de nous, aplicant un concepte diferent de l'arqueologia, considerada ara com una ciència i un treball d'equip pluridisciplinari, amb planificació dels objectius i de l'estratègia metodològica en funció de cada jaciment. D'ara endavant l'arqueologia a Osona va quedar en mans de professionals que, al mateix temps que s'ocupaven de la renovació metodològica, van donar a conèixer els jaciments comarcals a nivell internacional.

El tercer punt clau en el canvi que suposa el 1982 va ser la celebració a Vic del XI Simposium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular, impulsat per aquesta nova generació d'universitaris. Coincidint amb el centenari del descobriment del Temple Romà, Vic va ser la seu d'un congrés que aplegava els més prestigiosos especialistes de l'arqueologia catalana, amb el tema: *El poblament antic a la comarca d'Osona*. El Congrés va propiciar, doncs, una posada al dia de l'estat de la qüestió de l'arqueologia osonenca. També s'inclouia una altra novetat: per

Programa d'actes del XI Sympòsium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular, celebrat a Vic el 1982.

primera vegada s'exposava l'arqueologia des de la prehistòria fins al món medieval. L'assistència va ser nombrosa, però el que més en remarcàrem és l'important nombre de comunicacions que s'hi van presentar sobre les darreres novetats arqueològiques a Osona, cosa que va constatar el moviment i la renovació comarcal. El Congrés va ser organitzat per l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona conjuntament amb el Patronat d'Estudis Osonencs, que va tenir cura de la publicació de les *Actes*, publicades en un volum monogràfic de la revista *Ausa*.¹⁷

Paral·lelament al Sympòsium es va organitzar una exposició sobre material arqueològic de la comarca. Aquesta exposició es va poder visitar a Vic tot al llarg del Congrés i després es va fer itinerant per diverses poblacions de les comarques

17. *El poblament antic a la comarca d'Osona, Actes del XI Sympòsium de Prehistòria i Arqueologia Peninsular* (Vic, 26-28 novembre 1982). *Ausa* [Vic], X (1982), 467 p. Volum commemoratiu del centenari del descobriment del Temple Romà d'Ausa.

Portada del primer número de la revista *CotaZero*. Any 1985.

de Barcelona i de Girona.¹⁸ L'objectiu era plantejar les novetats i presentar un estat de la qüestió de l'arqueologia a Osona, explicant els jaciments i les noves metodologies d'una manera planera i abastable per al gran públic, sense renunciar per això al rigor científic.

La celebració del Congrés, amb l'aplegament de nombrosos professionals i especialistes, va propiciar d'una banda l'obertura de l'arqueologia osonenca cap als àmbits de l'arqueologia científica catalana; d'una altra, el contacte proper entre els arqueòlegs que treballaven a diferents jaciments de la comarca, i, alhora, una plataforma on plantejar problemes i discussions. L'exposició, a més, va fer palès un interès veritable dels especialistes per la síntesi arqueològica de la comarca, però també va servir per apropar l'arqueologia al gran públic. L'exposició itinerant va anar acompanyada de conferències per part dels arqueòlegs a cada nova població on es traslladava.

Potser el 1982 va servir a molts arqueòlegs d'Osona per prendre consciència corporativa de ser un col·lectiu professional. A partir d'un seguit de converses i reunions, el 1984 es va constituir oficialment el Centre d'Investigacions Arqueològiques d'Osona (CIAO), associació professional de caràcter no lucratiu que reunia els arqueòlegs de la comarca. Els seus objectius eren, bàsicament, proporcionar una plataforma de contacte i d'informació entre els professionals de l'arqueologia a Osona. Molt aviat va sorgir una revista, portaveu del CIAO, amb el nom de *Cota/Zero* i un subtítol prou significatiu: *Revista d'Arqueologia i Ciència*. El primer número constava d'articles signats per arqueòlegs especialistes i d'un dossier dedicat a Arqueologia Urbana i Patrimoni.¹⁹

També a partir del 1982 es van començar a realitzar a la comarca excavacions arqueològiques programades, amb permís i subvenció de la Generalitat de Catalunya, organitzades a partir d'equips universitaris. En general, aquest tipus de campanyes d'excavació solien tenir una durada d'unes dues o tres setmanes de treball de camp directe, seguides d'uns mesos de catalogació, anàlisi i estudi al laboratori. Així, a mitjans dels anys vuitanta treballaven a Osona, d'una manera continuada, quatre o cinc equips vinculats a la UB i a la UAB, que concentraven la seva recerca en uns deu jaciments, abastant des del paleolític superior fins a l'època medieval. En podem destacar: Castell Sa Sala, el Cingle Vermell i el Roc del Migdia, a Vilanova de Sau (paleolític superior, eneolític); Savassona, a Tavèrnoles (bronze i ibèric); el Casol de Puigcastellet, a Folgueroles (ibèric); l'Esquerda, a les Masies de Roda de Ter (ibèric i medieval); i Vic ciutat (romà i medieval). Tots aquests jaciments es van excavar segons una programació definida i amb uns objectius científics concrets.²⁰ El resultat dels

18. L'exposició es va titular igual que el simposi, i va anar acompanyada per una petita publicació, amb el text que il·lustrava els materials exposats: *El poblament antic a Osona. Darrers treballs arqueològics*. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya/Ajuntament de Vic, 1982 (amb una reedició el 1983), 20 p.

19. «Dossier: Arqueologia Urbana i Patrimoni». *Cota/Zero, Revista d'Arqueologia i Ciència* [Vic], núm. 1. Eumo Ed. (1985), 75 p.

20. Les excavacions prehistòriques a la vall de Sau foren dirigides per Jordi Estévez i M. Assumpció Vila, de la UAB. El jaciment de bronze final de Savassona fou treballat, entre d'altres, per un equip dirigit

estudis i anàlisis es presentava, seguint la normativa vigent, en forma de memòria bianual al Servei d'Arqueologia, mentre que una síntesi de la informació obtinguda es publicava en articles en revistes especialitzades, a més de l'*Ausa*.

La preocupació dels arqueòlegs de la comarca per donar a conèixer el resultat de la seva recerca anava dirigida a dos sectors: d'una banda al món científic, tan català com internacional, de manera que els jaciments osonencs fossin coneguts i ocupessin el lloc que els pertocava als manuals; d'altra banda, al públic en general, al qual se li facilitava la informació en forma de xerrades i conferències, exposicions i taules rodones, a més de visites organitzades als jaciments i a les excavacions.

En la realització i la continuïtat de les excavacions programades, cal destacar el paper que hi han tingut els ajuntaments dels municipis on es troben ubicats els jaciments arqueològics. La majoria dels consistoris van adoptar una postura força favorable a la realització d'excavacions, però no tots s'hi van comprometre de la mateixa manera, sobretot econòmicament. Aquest fet va afectar molt alguns jaciments quan anys més endavant la Generalitat va rebaixar –i fins i tot anul·lar– les subvencions destinades a arqueologia programada. Aquí rau un dels motius que explica el perquè de la continuïtat o no de molts equips i dels jaciments que excavaven.

Cap a finals dels anys vuitanta i començaments dels noranta, a Osona, igual que a la resta de Catalunya i paral·lelament a les excavacions programades, van augmentar les excavacions d'urgència o de salvament. El motiu és clar: l'augment de la construcció en zones rurals requalificades, sobretot urbanitzacions, i l'ampliació de carreteres o la construcció de noves vies, com ara l'Eix Transversal, que va suposar una remoció de terres a gran escala i va afectar directament jaciments ja coneguts o en va posar de nous al descobert. En tots els casos calia actuar ràpidament abans no es destruïssin definitivament els jaciments, i no sempre es va comptar ni amb els mitjans ni amb la infraestructura necessària per afrontar el problema. De totes maneres, la demanda d'arqueòlegs en un moment puntual va fer que aquests s'organitzessin en petites empreses, llogades temporalment per la Generalitat i l'empresa constructora afectada per les obres al subsòl. Per exemple, amb les obres de l'Eix Transversal, el tram que passa per Osona ha estat completament seguit i prospectat per arqueòlegs prèviament a la construcció de la via. L'arqueologia d'urgència ha estat, als anys noranta, una sortida professional per a la generació d'arqueòlegs més joves, tot i que encara ara aquest col·lectiu no ha pogut superar la precarietat laboral.

Retornant a les excavacions programades, com ja s'ha comentat una de les intervencions iniciades l'any 1982 va ser al nucli antic de la ciutat de Vic (al jaciment de La Taula i el Temple Romà). Molt aviat es va comprovar que els estrats

per Miquel Molist, Walter Cruells i M. Dolors Buxó, La fortalesa ibèrica del Casol de Puigcastellet, a Folgueroles, fou estudiada per un equip sota la direcció de M. Dolors Molas, de la UB. El poblat medieval de l'Esquerda era excavat per un equip dirigit per Imma Ollich, de la UB, alhora que es començava a prospectar el sector ibèric, sota la direcció de Dolors Buxó, primer, i de Montserrat de Rocafiguera des del 1988. El casc antic de Vic ciutat es va començar a excavar per un equip de la UB dirigit per M. Dolors Molas i Imma Ollich.

arqueològics conservats al subsòl de la ciutat cobrien un ampli marge, des de la fundació de l'Auso romana (segles I-II dC), passant pel món medieval fins a arribar a l'època moderna i contemporània, proporcionant així una informació completa sobre l'evolució històrica i urbanística de la ciutat.²¹ Això va coincidir amb el començament d'una remodelació i rehabilitació dels carrers i cases del casc antic, cosa que afectava directament el subsòl. Atès el perill que suposava de perdre definitivament la informació arqueològica, calia adaptar el sistema d'excavació dins el nucli urbà, i intentar treballar prèviament –o conjuntament, segons els casos– a la remodelació urbanística de la zona concreta.

Aquesta remodelació urbanística va ser un fenomen paral·lel a la majoria de ciutats europees, que van començar a rehabilitar els seus respectius nuclis antics, amb un estudi arqueològic previ. En aquests països, el sistema d'excavació es fa mitjançant uns equips permanents d'arqueòlegs municipals que treballen al costat de la resta de tècnics municipals. La majoria de ciutats van ser conscients que era una oportunitat única per estudiar i comprendre la seva història i evolució urbanística, alhora que es podia aprofitar la informació per adaptar la rehabilitació i potenciar el turisme cultural.²²

La necessitat d'un sistema de treball semblant ja va ser plantejada a l'Ajuntament de Vic en el seu moment i es va entregar al consistori un plànol on es marquen les zones on hi podia haver restes arqueològiques, per tal de poder fer una previsió de treball.²³ La idea era fer una arqueologia preventiva i intentar evitar les urgències al màxim, sempre molestes tant per a les obres començades com per als arqueòlegs, obligats a treballar en condicions mínimes. També es proposava la creació d'un equip permanent d'arqueòlegs vinculats a l'Ajuntament, que treballessin de manera seguida a la ciutat –o a la comarca–, evitant així al màxim les urgències i els inconvenients. La idea no ha estat mai posada en pràctica.

És el mateix moment en què grans ciutats com Barcelona i Tarragona afronten la pròpia recerca arqueològica creant equips permanents a través del Museu d'Història de la Ciutat, a Barcelona, o del TED'A (Taller-Escola d'Arqueologia), a Tarragona.

Un temps més tard, la iniciativa va venir de la pròpia Generalitat, des d'on es va endegar un programa especial per protegir les ciutats amb restes arqueològiques: el PAU, o Programa d'Arqueologia Urbana, coordinat i pagat des del Servei d'Arqueologia de la Generalitat, i coordinat per l'arqueòleg Miquel Llongueras, pretenia establir un mapa de les zones afectades arqueològicament, amb la volun-

21. El primer jaciment urbà programat a Vic va ser el subsòl del restaurant La Taula, a la plaça de l'Estudiant, que en ser excavat pel juny del 1982 va proporcionar una estratigrafia continuada fins al món romà. Cal esmentar aquí l'amabilitat dels seus propietaris, Alexandre Genís i Montserrat Orriols –una altra vegada la iniciativa ciutadana–, que van demanar i possibilitar la campanya d'excavacions durant tres estius. Al mateix moment es va continuar l'excavació del Temple Romà a la zona del *podium*. Aviat sorgiren nous jaciments, com ara la necròpolis del carrer del Cloquer, al costat de la Catedral.

22. LASFARGUES, J.; LE BOT, A.; MANDY, B.; VILLEDIEU, F. «Història urbana i arqueologia preventiva: les experiències de la regió Rhône-Alpes». *CotaZero* [Vic], 1 (1985), p. 35-42.

23. MOLAS, M. D.; OLLICH, I. «Vic i la recuperació de 2000 anys d'història urbana». *CotaZero* [Vic], 1 (1985), p. 3-10.

Primeres excavacions programades a Vic. Jaciment de la Taula, 1982-1983.

tat que els municipis respectius ho poguessin utilitzar per tal de respectar les restes. S'hi van acollir Girona, la Seu d'Urgell, Manresa i Vic, entre d'altres, cadascuna amb un equip universitari que hi treballava.²⁴ El resultat, memòries, plànols i mapes, fou entregat a l'Ajuntament de Vic el 1993 i està a la disposició de qualsevol ciutadà que ho vulgui consultar.²⁵ D'entrada, el PAU és una eina destinada a l'equip d'arquitectes, aparelladors i urbanistes que planifiquen la ciutat, de manera que es pugui consultar abans de realitzar qualsevol obra que afecti el subsòl. La decisió de si s'hi intervé arqueològicament o no és, doncs, en mans del consistori, però mai no es pot dir que s'ha trobat una resta inesperada enmig d'una obra situada i marcada al PAU, amb la consegüent paraltzació de les obres. Caldria fer sempre una intervenció prèvia, evitant així els inconvenients tant per a les empreses constructores com per als ciutadans, i salvant així la informació per a la ciutat. És evident que aquest programa afecta també les noves àrees de creixement urbà de Vic, sobretot la zona de Can Colomer Munmany, on hi ha prevista una urbanització sobre l'antiga necròpolis romana a la sortida sud de la ciutat.

24. L'equip de Vic fou dirigit per M. Dolors Molas i Imma Ollich, de la UB, i portat a terme pels arqueòlegs Josep Pujades, Montserrat de Rocafiguera i Carme Subiranas.

25. *Programa d'Arqueologia Urbana (PAU), ciutat de Vic*. Vic, 1993, 4 v. [inèdit].

En un altre ordre de coses, cal analitzar el paper que han fet les institucions de govern respecte a l'arqueologia, ja que el seu grau d'implicació ha estat i és molt diferent.

Ja hem comentat el cas de la Generalitat que, en assumir les competències sobre patrimoni, va esdevenir la màxima jerarquia amb poder decisor sobre tota la resta d'institucions. Els arqueòlegs territorials vetllen perquè es compleixi la normativa, i per definir en quins casos cal una intervenció directa per part del Servei d'Arqueologia. Cada vegada més, però, la Generalitat tendeix a gestionar i no a organitzar, traslladant les excavacions d'urgència a mans de municipis i empreses especialitzades, i deixant les programades com a responsabilitat dels centres de recerca científica.

Pel que fa als ajuntaments, acabem de comentar el cas de Vic, on el tema de l'arqueologia urbana encara està candent i no sempre resolt. S'han pogut fer algunes intervencions prèvies, per exemple al solar que va quedar un cop enderrocat l'antic Museu Episcopal i abans de construir el nou edifici. Però en la majoria de construccions no és clar que s'apliqui la normativa ni es consulti el PAU, i s'enderroca i s'edifica sense cap prospecció arqueològica prèvia, si no és que els propietaris tinguin prou sensibilitat ciutadana.

El mateix podem dir de la majoria de municipis osonencs, que haurien de tenir en compte la riquesa arqueològica del seu subsòl abans de començar qualsevol rehabilitació del casc antic. La majoria encara conserven les seves sagreres medievals, com Centelles i Sant Hipòlit de Voltregà, cosa que caldria tenir en compte abans de remodelar res. Un bon exemple és el cas del municipi de Manlleu, on es van realitzar excavacions arqueològiques al casc antic, a la zona de Dalt Vila, amb resultats notables que permeteren conèixer la formació del poble entorn de l'església i la seva sagrera a l'època medieval.²⁶

Els ajuntaments també es veuen implicats en les excavacions en jaciments situats al seu municipi, però fora del nucli urbà. Tot i que només alguns col·laboren directament amb els equips d'arqueòlegs.²⁷ És evident que el recolzament econòmic dels ajuntaments ha estat un factor determinant a l'hora de decidir la continuïtat de la recerca arqueològica programada en un jaciment concret. Un punt important és el de la divulgació i difusió, que altra vegada veiem que s'ha concretat a partir de certs jaciments i ajuntaments, i particularment d'una iniciativa forana a la comarca, la del Museu d'Arqueologia de Catalunya. Que la iniciativa és bona ho palesen el bon nombre de visitants que, seguint la Ruta dels Ibers, arriben als tres jaciments osonencs que en formen part.

26. *Testimonis materials de la història de Manlleu*. Catàleg de l'exposició. Manlleu: Museu de Manlleu, 1986.

27. És el cas de l'Ajuntament de Roda de Ter que, conjuntament amb les Masies de Roda, ha propiciat la creació del Museu Arqueològic de l'Esquerda, monogràfic d'aquest jaciment, subvencionant també un taller-laboratori prop del jaciment. I també de l'Ajuntament de Folgueroles, en assumir la senyalització del jaciment i participar –com l'Esquerda i el Brull– en la Ruta dels Ibers, organitzada pel Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Campanya d'excavacions a la necròpolis de l'Albergueria, l'any 1990.

Pel que fa la Diputació de Barcelona, la seva intervenció a la comarca d'Osona ve de molt enrere. Hauríem de parlar del temps de l'arquitecte de la Diputació Camil Pallàs, amb vincles familiars a la comarca, que va intervenir en la restauració i la consolidació de nombroses esglésies. Aquesta tradició ha estat continuada per la Diputació, intervenint en esglésies com ara Sant Pere de Torelló, Sant Vicenç de Malla, Santa Eulàlia de Riuprimer i Santa Eugènia de Berga, per citar-ne algunes. En aquests casos, la intervenció arquitectònica es veu precedida per l'arqueològica, generalment portada a terme per un equip d'arqueòlegs dirigits per Albert López Mullor.²⁸ La Diputació també ha portat excavacions en jaciments protohistòrics, com ara a les Serrasses, de Torelló, i al jaciment ibèric del Turó del Montgròs, al Brull, que ha adquirit en propietat i encara està en curs d'excavació.²⁹ També s'ha excavat al castell medieval del Brull i darrerament s'ha començat al castell d'Orís.

Els consells comarcals comencen la seva actuació més tardanament. El Consell Comarcal d'Osona no s'organitza fins als anys noranta i és clar que la seva prioritat no és pas l'arqueologia, tot i que hi podria fer un paper aglutinador i de difusió. Això es va evidenciar en la celebració del Congrés de Cultura d'Osona entre novembre del 1996 i març del 1997, organitzat pel mateix Consell Comarcal,³⁰ on el paper dels arqueòlegs va ser mínim, així com les seves propostes d'intentar una difusió cultural dels diversos jaciments de la comarca a partir de Centres Turisticoculturals impulsats des del Consell Comarcal; o la renovació de l'antiga idea de consolidar un equip d'arqueòlegs municipals, ara convertits en arqueòlegs comarcals, cosa que els donaria molta més mobilitat i optimitzaria els pocs recursos destinats a arqueologia.

Tot i que la potenciació del turisme cultural passa pels ajuntaments, el Consell Comarcal podria tenir un paper clau en el disseny de noves formes econòmiques a la comarca. Un primer pas ja s'ha donat en adquirir i rehabilitar el monestir de Sant Pere de Casserres, al municipi de les Masies de Roda, potenciant així el turisme en aquest entorn del Ter entrant a les Guílleries. La intervenció arqueològica que s'hi va dur a terme, paral·lela a l'actuació arquitectònica, va permetre estudiar tombes i estructures, i fins i tot es van excavar les teulades sobreposades del monestir.³¹ Amb la restauració del claustre i les dependències annexes, i les dades aportades per l'arqueologia, s'ha pogut muntar una exposició permanent sobre com era un monestir benedictí del segle XI.

28. Per exemple, GONZÁLEZ, A.; LACUESTA, R. *1380-1980. Sis segles de protecció del patrimoni arquitectònic de Catalunya*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Servei de Catalogació i Conservació de Monuments, (Memòria 1983), 1984, 206 p.; també: LÓPEZ MULLOR, A.; CAIXAL, A.; FIERRO, X. *Monument funerari ibèric de Malla. Restes descobertes prop de l'església de Sant Vicenç de Malla, Osona*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Servei de Catalogació i Conservació de Monuments, 1986, 76 p.

29. MOLIST, N.; ROVIRA, J. «La fortificació ibèrica del Turó del Montgròs (El Brull, Osona)». A: *Simposi Internacional d'Arqueologia Ibèrica, Manresa 1990*. Manresa, 1991, p. 249-264.

30. *Memòria del Congrés de Cultura d'Osona (1988)*. Consell Comarcal d'Osona/Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, 308 p.

31. SOLDEVILA, M. T. *Sant Pere de Casserres. Història i llegenda*. Vic: Eumo Ed., 1998. 150 p. (L'Entorn; 35).

Malgrat tot, aquesta actuació és molt puntual, i seria bo que el Consell Comarcal prengués consciència de la seva responsabilitat a nivell de patrimoni comarcal, per sobre dels municipis i com a possible aglutinador d'actuacions programades concretes, prioritzant les necessitats. Alguns casos d'oblit són flagrants, i en citarem només dos prop de Vic: la casa forta o *domus* medieval de Malloles, enmig del polígon industrial de la carretera de Roda, passat el Gurri, s'ha anat enrunant de mica en mica durant anys, i fins fa poc no s'ha començat a restaurar, quan ja gairebé no en queda res.³² A prop, la Torre de Morgadès, també d'origen medieval, sembla destinada a la mateixa fi, tot i trobar-se en plena ruta verdagueriana.

4. La situació de l'arqueologia a Osona el 2002

Així, la situació actual de l'arqueologia a Osona és una mica complexa, amb algunes fites aconseguides i força mancances: si bé es compta amb professionals ben preparats i a punt per treballar en qualsevol punt de la comarca, es detecten una sèrie de signes inequívocs que l'arqueologia no passa per un bon moment.

En primer lloc, en els darrers anys hi ha hagut un descens en picat del nombre de jaciments on es treballa amb una programació anual, és a dir, prioritzant la recerca científica. Dels nou o deu jaciments on es treballava als anys noranta, només en continua un; si bé val a dir que cal separar alguns jaciments que s'han esgotat i no cal seguir-hi excavant (el castell de Taradell, per exemple), la manca de continuïtat en la recerca arqueològica de jaciments grans és un clar indicatiu de les dificultats que es pateixen en aquest camp.

Paral·lelament, i com a conseqüència –causa i efecte alhora?–, el nombre d'equips organitzats a la comarca també ha baixat. El CIAO continua agrupant-los com a associació, però la revista *Cota/Zero* ja no és el seu portaveu i continua sortint com a publicació independent. Hi ha una inestabilitat laboral molt gran entre els arqueòlegs que treballen a Osona, igual que a tot Catalunya, que es veuen supeditats a treballs temporals i sense cap previsió de futur. Contràriament, alguns equips que havien treballat a Osona avui ho fan a l'estranger i són internacionalment reconeguts.³³

En ple 2002, els arqueòlegs municipals o comarcals són totalment inexistents, sense que cap institució es plantegi el problema de manera individual (ajuntaments), ni col·lectiva (funció que podria assumir el Consell Comarcal).

Per tant, estem en un moment en què cal avisar del perill de desaparició de jaciments ja coneguts i a mig treballar, o fins i tot de nous assentaments, localitzats recentment, on no es pot treballar o perquè les màquines hi entren ràpidament, o perquè com que no es troben en perill immediat de destrucció no hi ha recursos per poder-los estudiar. Com tothom sap, els interessos econòmics actuals estan

32. OLLICH, I.; ROCAFIGUERA, M. DE «Algunes reflexions sobre el patrimoni arqueològic desatès a Osona». A: *Memòria del Congrés de Cultura d'Osona, Vic 1997-98*, Vic, 1998, p. 96-97.

33. Destaquem els treballs de l'equip dirigit per Miquel Molist a Tell Halullah, a Síria, sobre neolític.

provocant un creixement urbanístic molt gran i que afecta tant les zones urbanes com les zones rurals, que es requalifiquen com a industrials o urbanitzables sense tenir en compte tot el que queda desprotegit.

A banda d'això, es troba a faltar un Museu Comarcal d'Arqueologia, que centralitzi, exposi i expliqui les troballes d'arreu d'Osona, que permeti conservar a Osona el patrimoni osonenc, com havia fet en un primer moment el Museu Episcopal de Vic. En l'actualitat, i segons la Llei de patrimoni,³⁴ tot el material arqueològic localitzat en una excavació queda un temps en mans dels arqueòlegs per ser estudiat (amb les dificultats que suposa que en tota la comarca no hi hagi un museu adequat, amb tallers, lloc per rentar, catalogar i inventariar, i laboratoris d'anàlisi i de restauració. Altra vegada, cada jaciment depèn de la bona voluntat del municipi on pertany). Un cop presentada la memòria i els informes preceptius a la Generalitat, en un màxim de dos anys cal traslladar el material als magatzems de la Generalitat a Pedret, Girona, o a Sant Cugat, Barcelona, on queda dipositat per al seu estudi i conservació, lluny del seu lloc d'origen.

El nou Museu de Vic podia haver fet aquesta funció centralitzadora de material. Podia, en la seva renovació, però no ha estat així. La sala d'arqueologia és mínima, comparada amb la resta d'instal·lacions del Museu, i tampoc no s'ha previst cap taller ni laboratori especialitzat. S'ha perdut una clara oportunitat. S'és a temps de reclamar-la? Per fer-ho, el col·lectiu d'arqueòlegs no té prou força institucional, ja que les institucions locals no semblen reconèixer-los professionalment.

Encara es té la sensació que una nova troballa arqueològica comporta malestar i complicacions a les institucions i als ciutadans. Però, és precisament acceptant i afrontant la riquesa arqueològica de la comarca que es poden aconseguir nous llocs de treball i noves potenciacions científiques, culturals i turístiques.

Tanmateix, potser encara queda una oportunitat per a l'arqueologia a Osona: la nova Universitat de Vic, una institució recuperada per la ciutat que, si vol, pot assumir el paper, la responsabilitat i la riquesa que la resta sembla que no es veuen amb cor d'assumir, tot i que caldria superar el petit defecte que suposa la falta d'ensenyament d'història i d'arqueologia a la nova universitat. Les possibilitats didàctiques i docents d'alguns jaciments de la comarca s'han comprovat ja positivament amb els cursos d'estiu que hi realitza la Universitat de Vic des de l'any 1996 i més recentment la Universitat de Barcelona. Potser seria hora d'aprofitar tot el potencial arqueològic de la comarca, a nivell turístic, cultural, didàctic, docent i, sobretot, de recerca i d'innovació metodològica que plantegen una varietat tan gran i tan rica de jaciments. La Universitat de Vic té ara l'oportunitat de fer-ho. El temps dirà si hi ha hagut prou sensibilitat i prou valor per aprofitar la conjuntura.

34. *Legislació sobre Patrimoni Cultural*. Barcelona: Departament de Cultura, Generalitat de Catalunya, 1995, 495 p.